

REVITALIZACE ZÁMECKÉHO AREÁLU STATENICE - SHP - Zámecká kape

Diplomní projekt, LS 2016/2017, modul památkové péče

Úvod

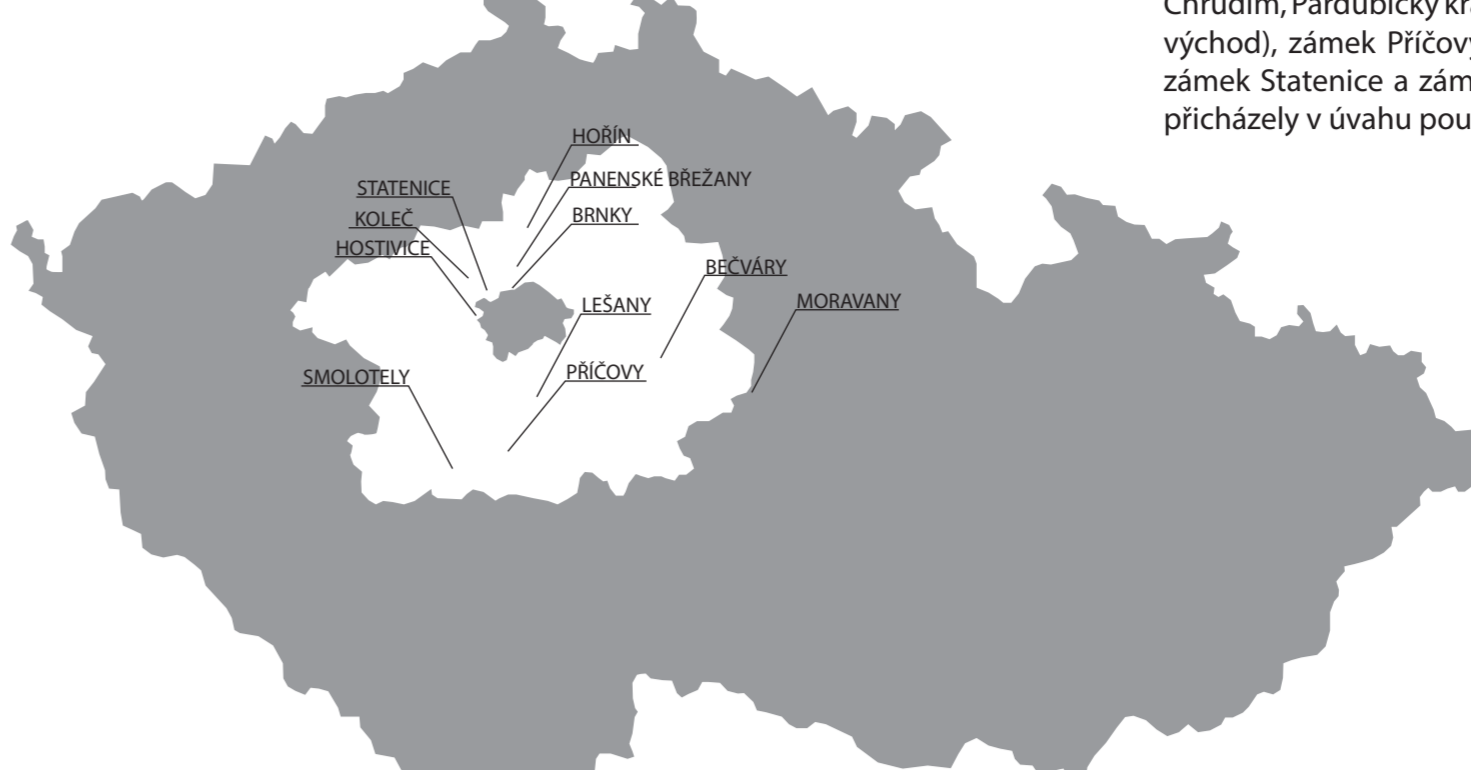
Tato předdiplomní práce se zabývá zámkem ve Staticích a jeho zámeckou kaplí sv. Ludmily v komparaci s dalšími zámeckými objekty s prokázanou přítomností zámecké kaple a v kontextu dobové zbožnosti. Nejstarší zmínka o statické tvrzí pochází již z roku 1466, objekt zámku a celého hospodářského dvoru v průběhu státní sloužil světské i církevní vrchnosti, byl vypálen a znovu vybudován, fungoval zde pivovar a po roce 1948 také státní statek a byty. Po privatizaci přešel do rukou soukromého majitele a od té doby zůstal nevyužíván a chátrá. Památkově nejceněnější objekty v areálu zámku společně s budovou sýpky a barokní branou, jsou od roku 1958 nemovitou kulturní památkou.

Tato práce se proto snaží o rozšíření poznání objektu Statického zámku, který je velmi málo zmapovaný a také v podstatě nepřístupný. Majitel objektu bohužel neumožnil přístup do samotného zámku, z tohoto důvodu nebylo možno zpracovat kompletní stavební historický průzkum. Proto bylo třeba vycházet zejména z dokumentace, která k zámku byla dosud pořízena. K objektu Statického zámku byl v roce 2002 J. Andriem zpracován památkový průzkum. Sítě poznání objektu je ale velmi omezená. Na přelomu roku 2006 a 2007 byl Vítem Jesenský zpracován operativní průzkum a dokumentace k hospodářskému dvoru u zámku, před původně zamýšlenou přestavbou objektu. Operativní průzkum a dokumentace byly cenným zdrojem

obrazového materiálu, památkový průzkum je převážně popisný bez většího důrazu na detaily a popis památkové hodnoty. Ani jeden z dokumentů se však objektem nezabývá do hloubky, která by byla pro tuto práci potřebná.

Statický zámek je provinciálního charakteru, bez mimořádných výtvarných či dispozicích ambic, který není v ohnisku zájmu literatury, v některých topografiích se sice nacházejí stručná hesla vztahující se k tomuto objektu (v tomto ohledu bylo nepoužitelné heslo ve Včkově Ilustrované encyklopedii českých zámků), v architektonicko-historických syntézách však zmiňován nebývá a v literatuře tedy chybí jeho širší rozbor. Užitečným zdrojem proto byla publikace věnující se přímo obci Statické a jejímu zámku od V. Kinského.

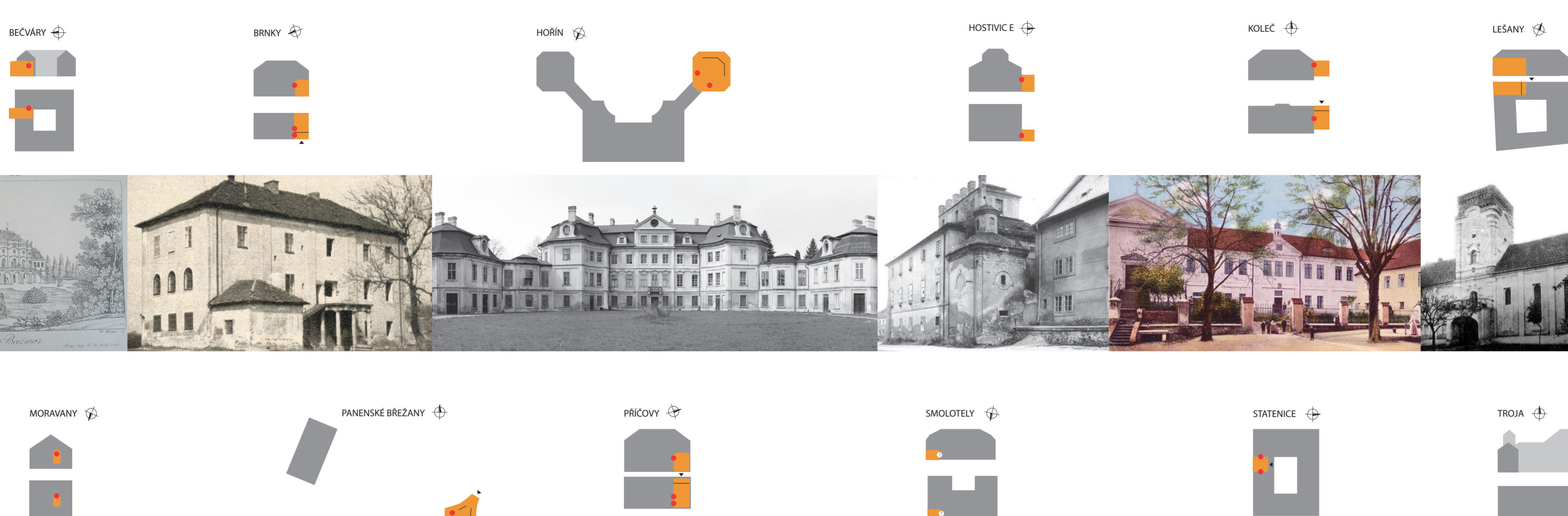
Cílem srovnávací analýzy je na příkladem vybraných zámeckých realizací odhalit zrychlující a umísťovací kapli v barokních zámcích. Důraz je kladen na prostorové uspořádání kapli v těchto zámcích a je-li to možné dospět k závěrem popisujícím tyto trendy. Za velmi zajímavou považují také otázku reprezentace - rozpor mezi dvěma důležitými myšlenkami barokní zámecké architektury: celistvostí vnitřního i vnějšího architektonického uspořádání na jedné straně a důležitou pozici kaple na straně druhé. Nakolik kaple ovlivňovala celkovou podobu zámku?

Pro potřeby srovnávací analýzy zámeckých kapli bylo vybráno dvacet barokních zámků. Jedná se o zámek v Bečvářech (okres Kolín), zámek Brnky (část obce Zdobý, okres Praha-východ), zámek Hořín (okres Mělník), zámek Hostivice (okres Praha-západ), zámek Koleč (okres Kladno), zámek Letany (okres Benešov), zámek Moravany (část obce Bonon nad Doubravou, okres Chrudim, Pardubický kraj), horní zámek v Panenských Březanech (okres Praha-východ), zámek Příčovy (okres Píbram), zámek Smolotely (okres Píbram), zámek Statické a zámek Troja (Praha 7). Pro využití ke srovnávací analýze přičítaly v úvahu pouze zámky s prokázanou přítomností zámecké kaple.

PIKTOGRAMY JEDNOTLIVÝCH ZÁMKŮ

- ORATOŘ
- BRUCHTA
- HLAVNÍ VSTUP DO KAPLE

ORIENTACE ZÁMECKÉ KAPLE

Barokní zbožnost

Termin Barokní zbožnost, české specifum pobělohorské doby, bývá často používán, ale pouze zřídka vysvětlen. Jiří Mikulec ve své knize JIŘÍ MIKULEC Náběžný život a barokní zbožnost v českých zemích, Praha 2013) říká, že něco takového skutečně existovalo nebo je sousovisí pouze novodobým abstraktním konstruktem. Mikulec osobně prozítky a proto se můžeme dopřít věřit subjektivním dohadům. Otázkou podle něj je, zda formální znaky barokní zbožnosti, které jedním dnem můžeme bezprostředně pozorovat, skutečně vedli k hlouběji prožívané víře, či zda byly pouze přírodním rysem protireformní rekatolizace. Tridenty koncil nastolil nové pořádky a jedním z nástrojů rekatolizace se stala také sakrální architektura. Základní pro podobu barokní sakrální architektury je monokonfesionistní pobělohorské doby v Čechách. To, že byl konflikt mezi protestanty a katolíky nakonec utnut válkou způsobilo, že nebylo možné být oddány císaři a zároveň nebyť katolického vyznání. Protestanté se mohli katolické víře buď podřídit, nebo byli z monarchie vyháněni.

Dobovou zbožnost však není možné generalizovat. Na jedné straně stojí lidová zbožnost, která je kombinací křesťanské víry a lidových ještě pohanských zkušeností. Na straně druhé stojí zbožnost elit, více založená na teoretické intelektuální znalosti a zájmu o nobilitní zakotvení a posvěcení státní ideologie. (př. Pietas Austriaca- Velký úřaz byl kladen na zdůrazňování zbožnosti panovníčského rodu Habsburků. Přesto však Habsburkové nechtěli posilovat moc církve na úkor své moci panovníčské.)

Nižší venkovská šlechta, jejími příslušníky byla také vrchnost ve Staticích, pak pravděpodobně stala někde upřířed na této škále. Zřídli ve svém zámku kapli se pro šlechtice stalo společenskou nutností, často se lišila jejich podoba i výstavnost. Mnohem vzácněji byly kaple umístěny také do šlechtických městských paláců a měšťanských domů. Domácí zbožnost měla však i svou skromnější podobu, ve vesnických chalupách býval tzv. svatý kout, tedy v jednom z rohů světnice se nacházel svatý obrázek nebo kříž a zde se rodina scházela např. k modlitbě před jídlem apod. Měšťané také ve svých domech umísťovali na výsostní místa peněžité kříže, obrazy a sošky, ale také oltáře či drobnější oltářky. Tomu odpovídá také množství dochovaných kultovních předmětů.

Typologie barokních zámků

V pobělohorské době začal císař systematicky aplikovat politiku udílení šlechtických titulů za zásluhy a postupně tak byla vybudována hierarchie šlechtické prestiže. Novému postavení na kariéřním žebříčku musela odpovídat také architektonická architektura, a proto značné vzrostlo množství realizovaných rezidencí. Šlechta se důležitě zajímala o nové tendence v architektuře ať už skrze své kavaliéřské cesty či skrze rozšířené grafické listy a korespondenční projekty. Aristokraté se snažili svá sídla co nejvíce přiblížit ideálům zámecké architektury, které znali buď osobně, nebo zprostředkování. Je však třeba mít na paměti, že většina barokních zámků vznikala přestavbami starších objektů a ideální představy se často v různé míře musely přizpůsobit finančním možnostem svého stavitele a dispozicím původních objektů.

Čtyřlístvá uzavřená zámecká kompozice (užitá například u zámku ve Staticích) byla nejnepříjemnějším dispozicním typem zámeckých stavení. Zhodnotovala uzavřenost sídla vrchnosti a zároveň byla lehkou aluzí na středověké opevněné hrady. Zároveň ale také pravidelná čtyřlístvá dispozice odkazuje na italskou palácovou či francouzskou zámeckou architekturu.

Typologie zámeckých kapli

Komponování barokního šlechtického sídla bylo podřízeno mnoha společenským normám. Jedním z takových pravidel, které se stalo pilnáčným pro aristokratické vyznání šlechticů protireformní doby, byly zámecké kaple. Ty u starších zámků nebyly ani zcela tolik rozšířené, a nově se staly součástí jeho povinné výbavy. Vznikl sociální tlak na stavitele, pro něž se absence zámecké kaple mohla rovnat společenskému faux pas.

Zámecké kaple zpravidla fungovaly jako soukromé svatyně pro majitele zámku, jeho rodinu, případně hosty, a někdy také pro zámecký personál. Většinou však bývají většinou uzavřeny. Honosnější zámky mívaly své kaple. Pro provozování takové soukromé svatyně bylo potřeba zvláštního povolení od místní konzistence.

ORATOŘE

Každá z porovnávaných kapli zaujímajících v zámku více, než jedno patro, má panskou oratoř většinou přístupnou přímo z panských pokojů, jinde skrze spojovací chodbu (Hořín). V Panenských Březanech, kde je kaple umístěna nezávisle na zámku, jsou oratoře přístupny po schodištích z prostoru kaple. Méně protstavová výtvarně kaple na zámcích Troja a Smolotely zaujímají pouze jedno podlaží zámku oratoř nemají. U Trojské kaple, která sloužila pouze privátním účelům, to není překvapující. U zámecké kaple ve Smolotelech, která sloužila i pro veřejnost, nejsem schopna přítomnost oratoře potvrdit ani vyvrátit.

ORIENTACE

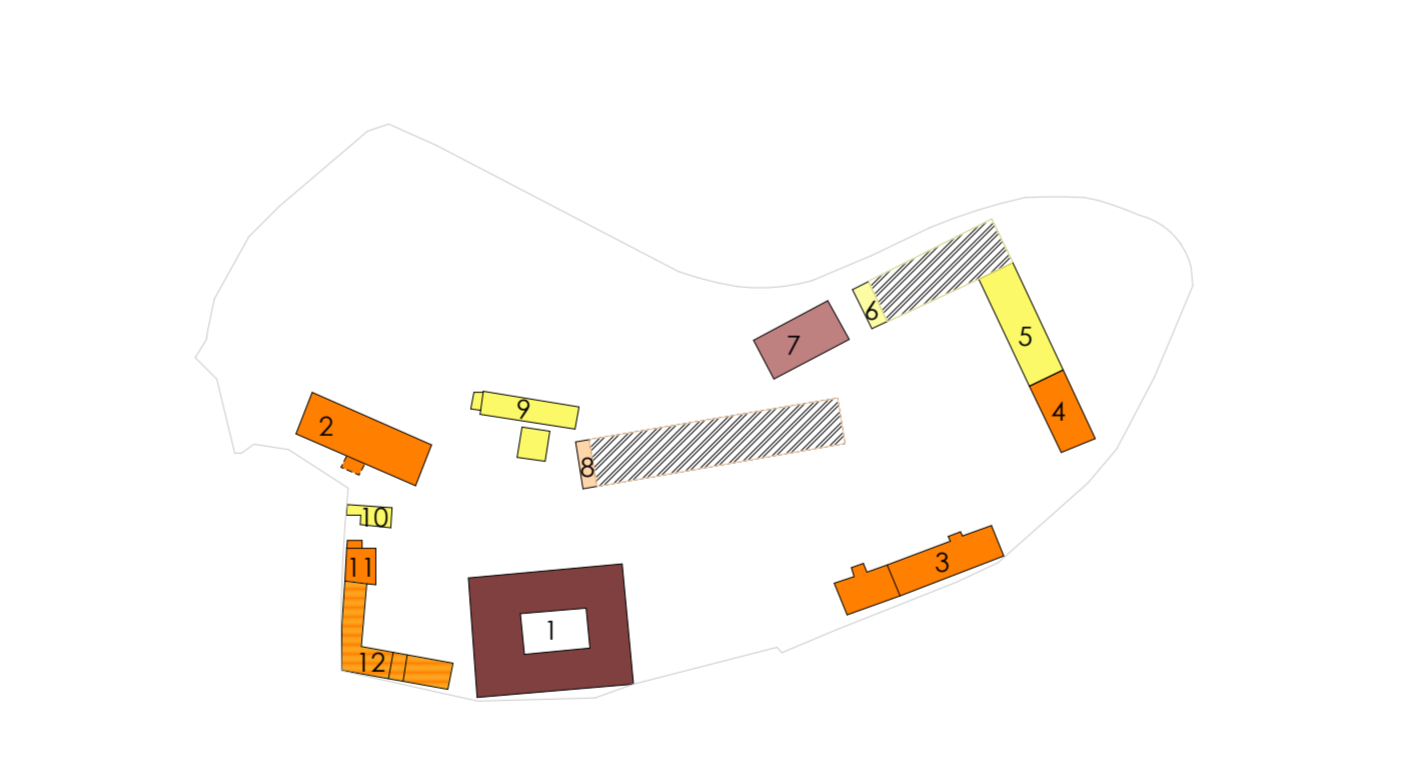
Většina z porovnávaných kapli nemá východní orientaci. V rozporu s očekáváním se na uvedeném vzorku východní orientace nezdá být prioritou. I na místech, kde se dá předpokládat, že stavebně bylo možné tradiční východní orientaci dodržet, se tak nestalo (Panenské Březany). I u dalších zámků je jasné vidět preference jiných hodin (dispozicní a komunikačně-funkční uspořádání, symetrie). U zámků, jejichž kaple mají východní orientaci (Příčovy, Brnky) se orientaci kaple nemuselo nic přizpůsobovat. Dá se však předpokládat, že u méně stavebně náročných kapli (vytvořených pouhou adaptací běžné zámecké místnosti), bude naplnění východní orientace jednodušší a proto také běžnější.

PROPS KAPLE DO PODOBY ZÁMKU

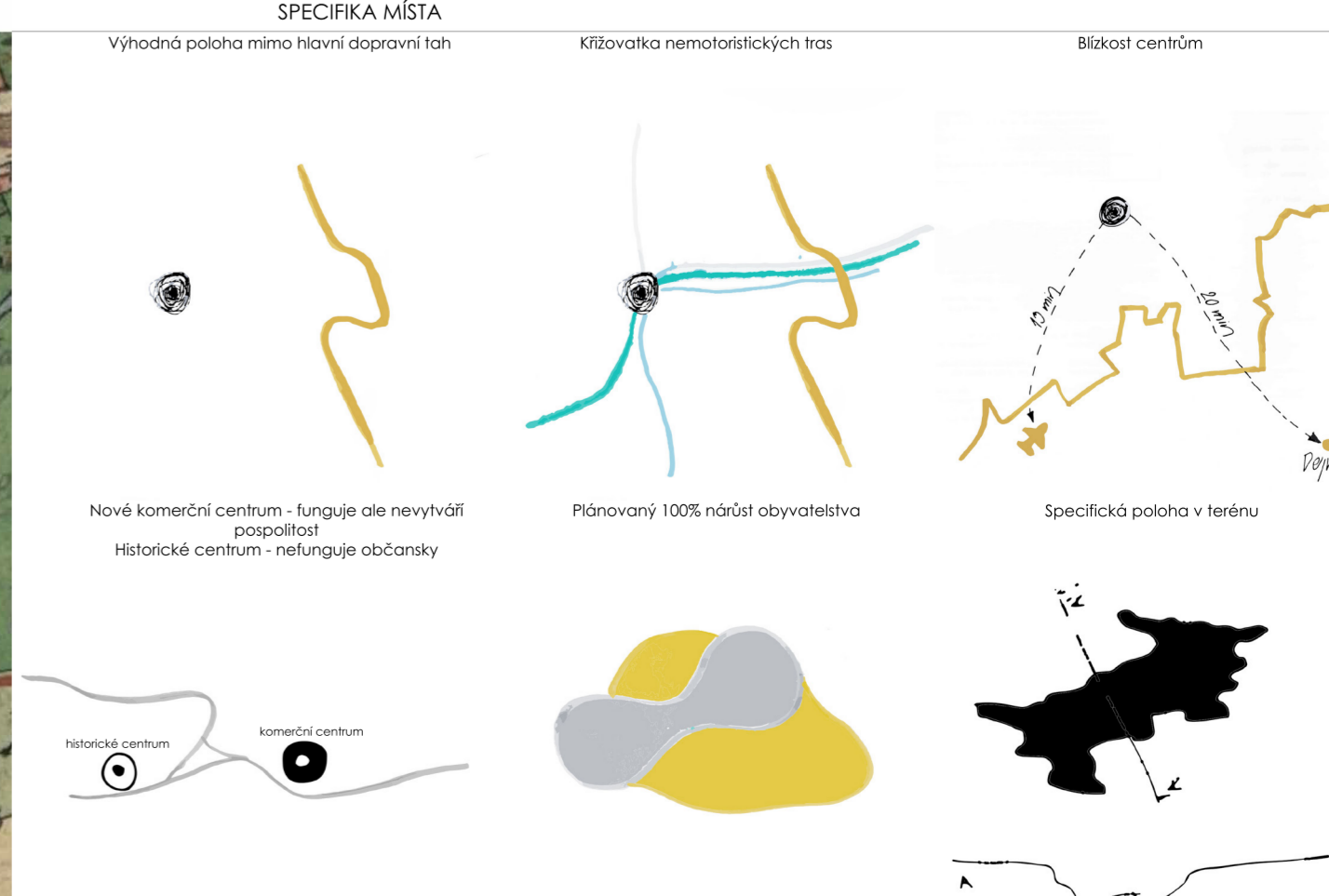
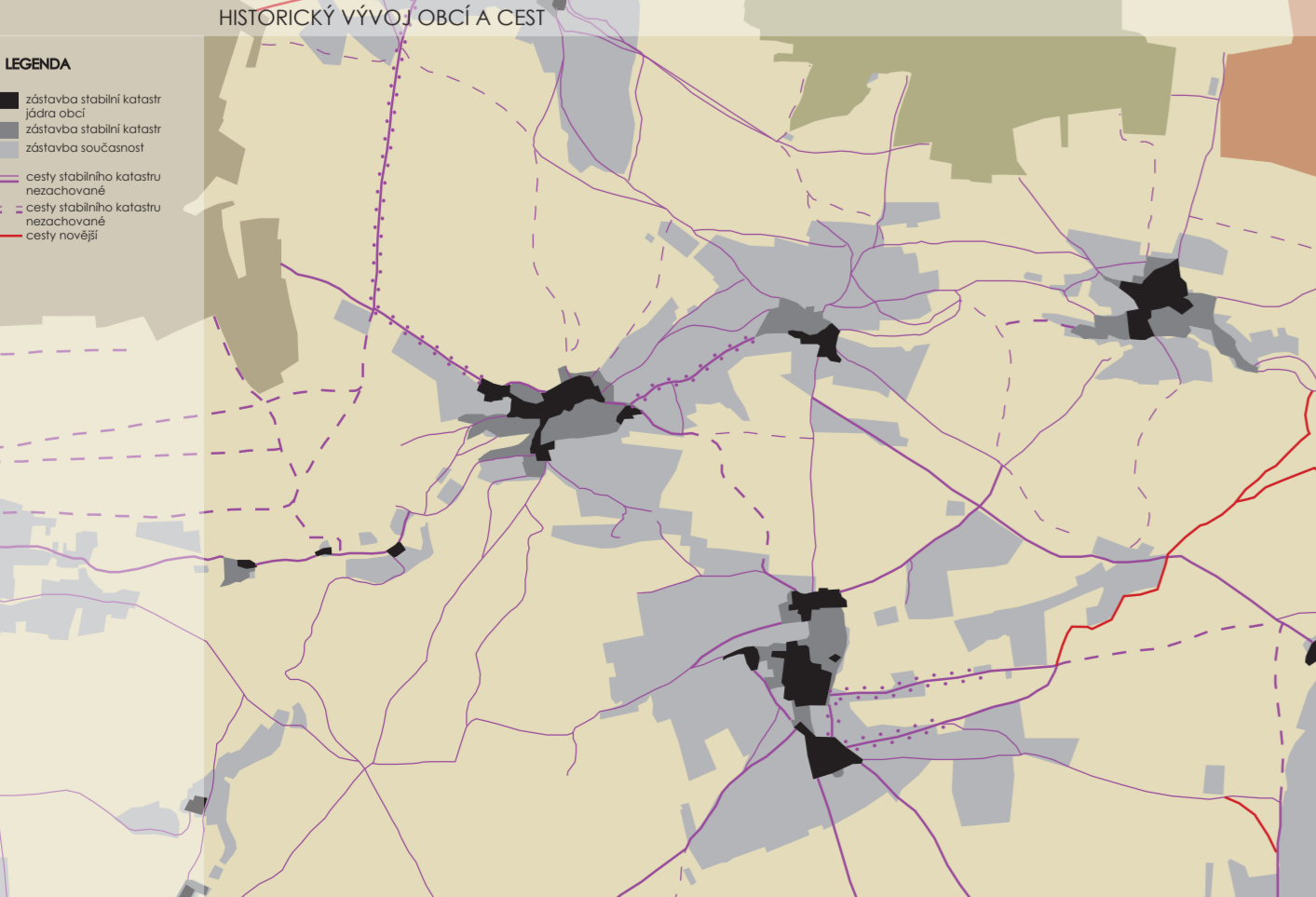
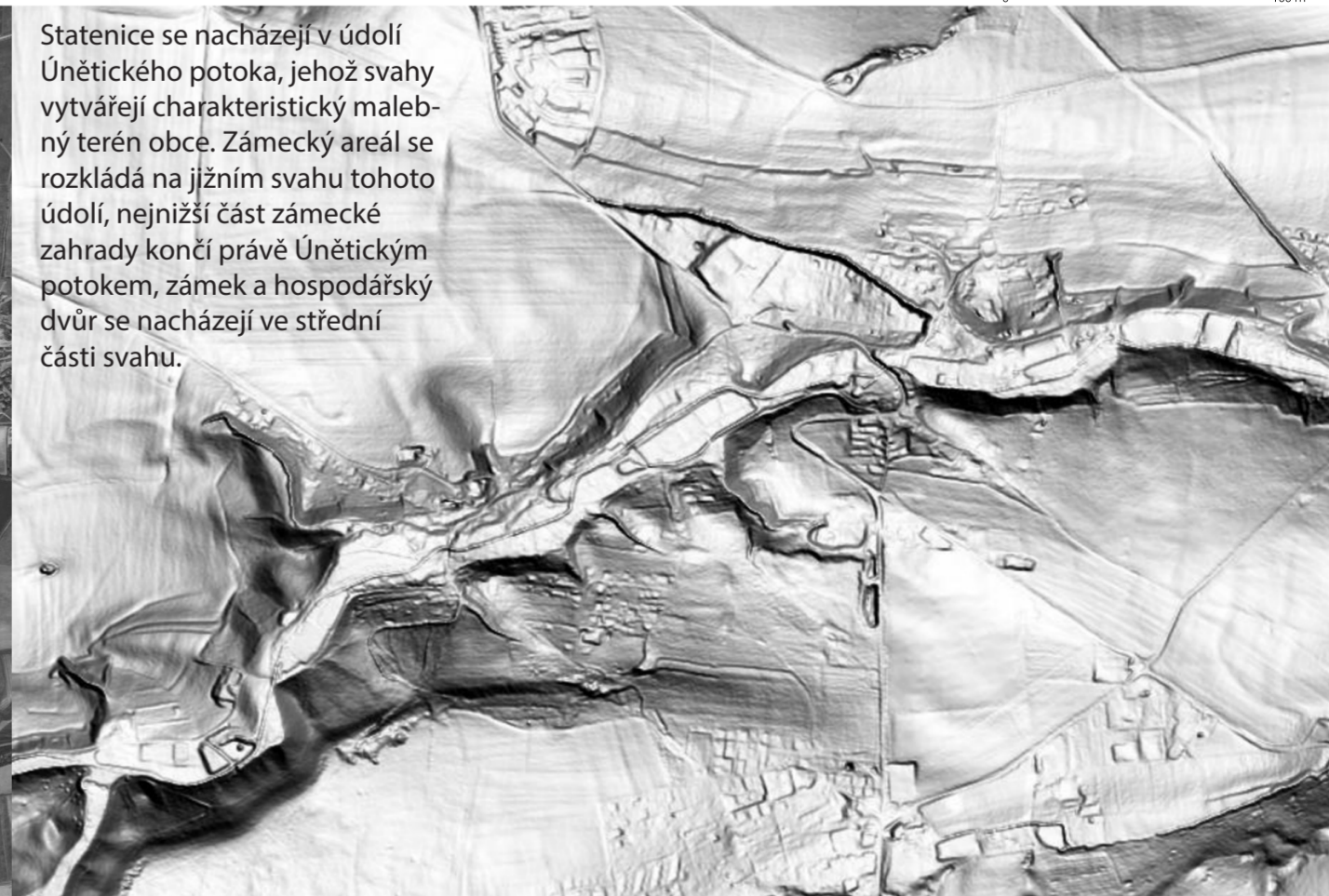
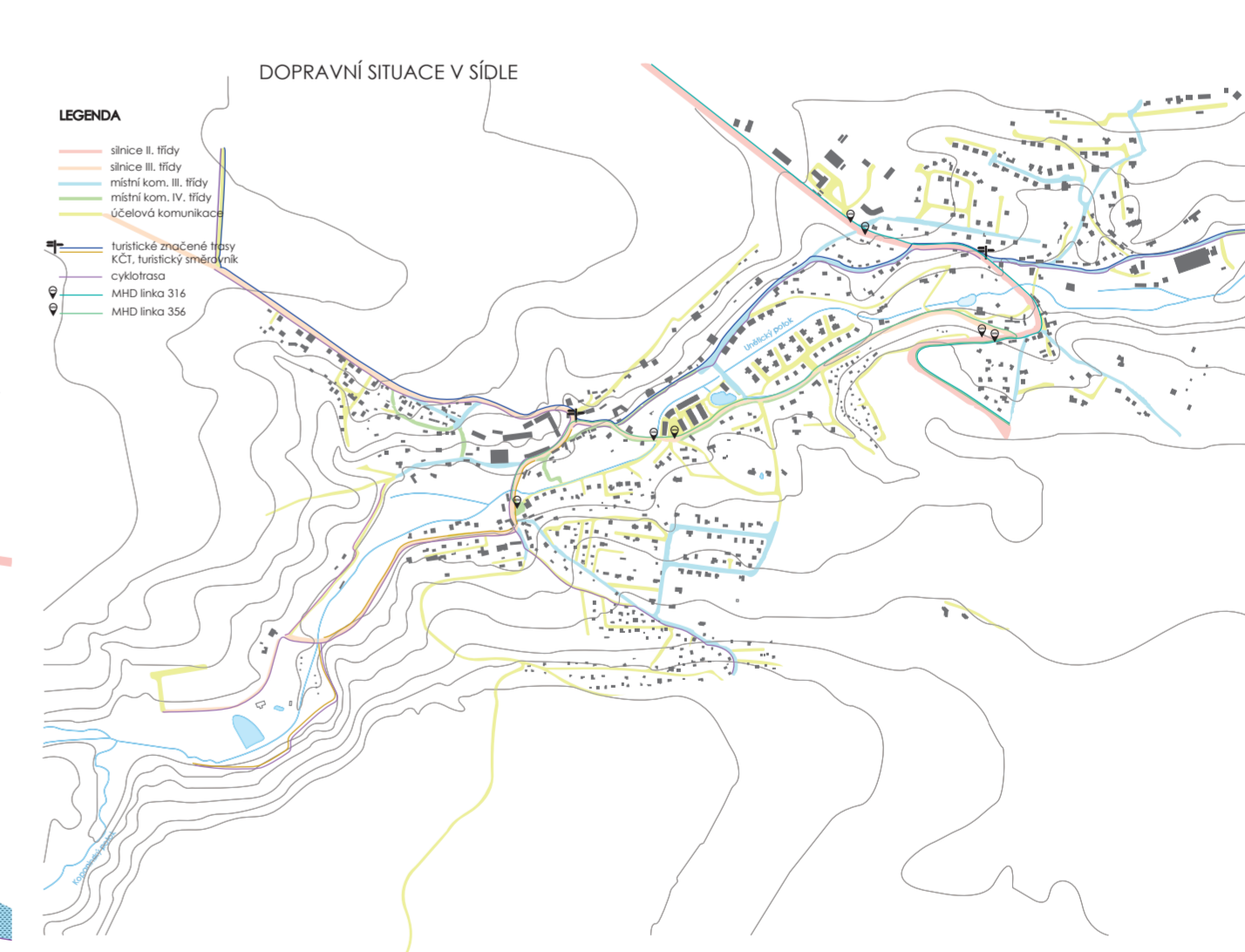
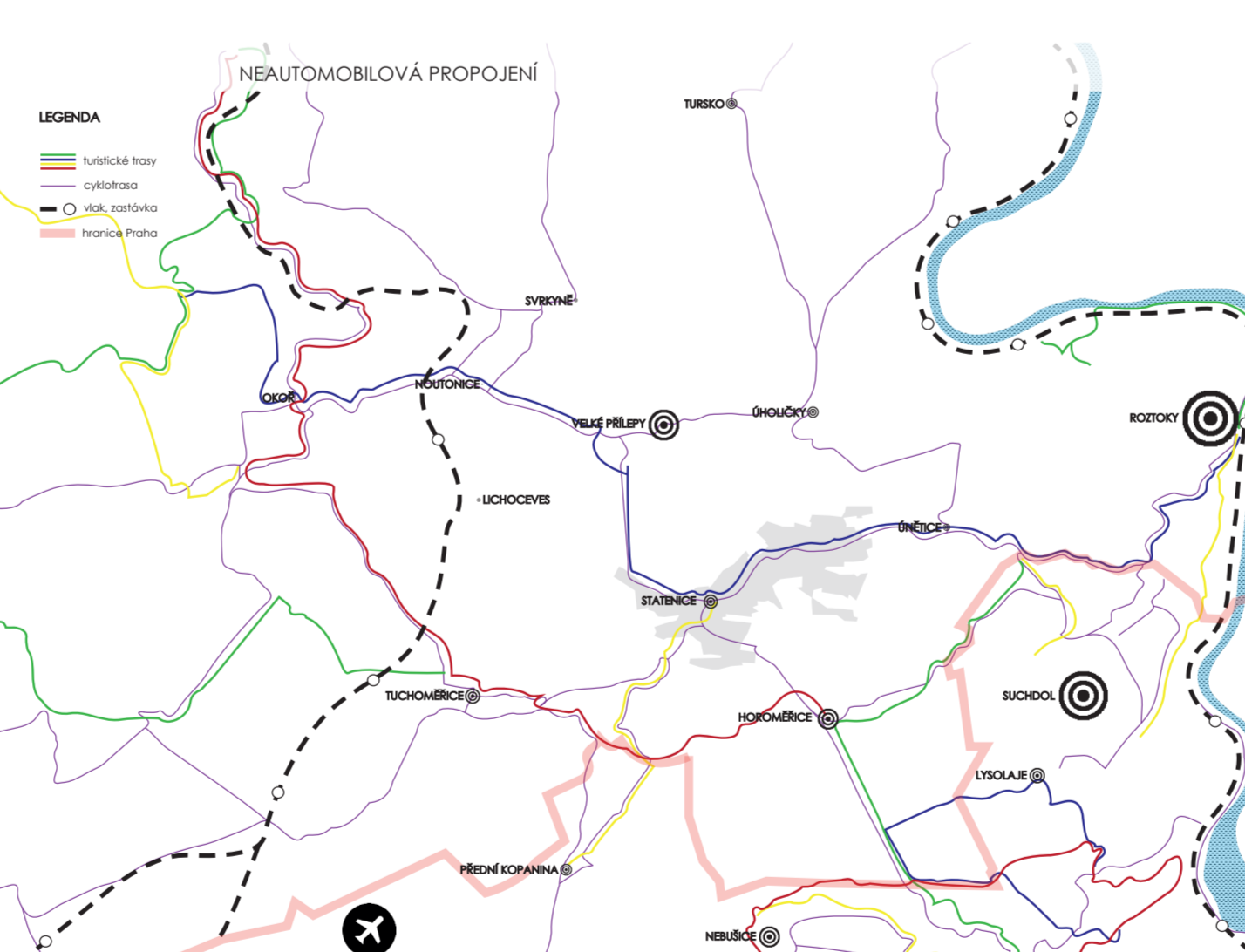
Z porovnání jednotlivých zámků docházím k názoru, že symetrie a celková kompozici sídla byla pro barokního stavitele přirozenou vztahující sňahu prezentovat zámeckou kapli na exteriéru zámku. Zřejmá u „vystavnějších“ objektů jako jsou zámky Hořín a Troja není přítomnost kaple patná. Ani vlastnictví zámku církevní vrchnosti se nezdá být důvodem k prezentaci zámecké kaple na exteriéru zámku. Statické, jejichž majitelem byl Svatojirský klášter, mají přítomnost kaple na vnější podobě zámku plně potlačenou. Závislost na čase ve sledované periodě nepozorují.

ZÁMEK STATENICE

- > První písemná zmínka o tvrzí ve Staticích je z roku 1466, kdy král Jiří z Poděbrad zapsal tvrz ve Staticích Wolfgangu Stechevovi z Lautbachu.
- > Po třicetileté válce potomci Friedricha z Talmberka začali tvrz přebudovávat na zámek. Zřejmě z této doby pochází čtyřlístvá zámecká dispozice s arkádami v přízemí prolomenými do nádvoří.
- > Po roce 1674 a v 1. třetině 18. století byl objekt pod správou Svatojirského kláštera upraven z této doby pochází fasády.
- > 1740 první zmínka o zámecké kapli, arcibiskupská konzistorie povolila pořádní místo svatě v „domácí kapli statické“.
- > Statický zámek je barokní patrovou budovou o čtyřech křídlech s obdélným nádvořím uprostřed a se sedlovou střechou.
- > Statické zámecké kaple zasvěcená sv. Ludmile má obdélný půdorys a postupuje přizemí a první patro. Její součástí jsou dvě křuchty- při východní a západní stěně, z nichž jedna pravděpodobně sloužila jako soukromá oratoř pro vrchnost. V současnosti víme o přístupu z přílehlající místnosti pouze na západní křuchtu. (S ohledem na neexistenci adekvátních pramenů.)
- > Není možné s určitostí stanovit, zda byla kaple orientována k východu či nikoli.
- > Kaple v přízemí i patře obklopují menší místnosti. Dá se předpokládat, že jeden ze sousedních pokojů v přízemí sloužil jako sakristie.
- > V kapli se nacházel oltářní obraz- kopie Skřetovy malby sv. Ludmily, již byla kaple zasvěcena.
- > V roce 1948 byl zámecký areál zestátněn a byl zde zřízen státní statek a objekt zámku byl rozdělen na tvrz, kaple sv. Ludmily byla zrušena a přestavována.

- Zámek - 1643 - Vypáleno a zrušeno obec Statické. Následně začal znovu vtv dělevoč Bedlich z 1655 - Nedotčený zámek stl mjedkem biskupství Proseckého, 1667-69 - Kotel sv. Jiří prováděl stavění brve ve svém pivovaru ve Staticích, 1. pol. 19. století
- Správcovský dům - 1. pol. 19. století
- Jižní obytné stavení - 1. pol. 19. století
- Východní stádo - 1. pol. 19. století
- Východní chlév - 1. pol. 20. století
- Severovýchodní stádo, obytný domek - poč. 20. století
- Severovýchodní sýpka s bránou - 18. století
- Sřediční stáj, chlév - pozdější řešení 19. století
- Severní kůlny - 20. století
- Kůlna 3. pos. 20. století
- Západí obytný domek (zahradníka)? - pol. 19. století
- Hosp. budovy západního dvoru - vossasikura (11, 19, 20. století

REVITALIZACE ZÁMECKÉHO AREÁLU STATENICE

Diplomní projekt, LS 2016/2017, modul památkové péče

Vypracoval: Bc. Adam Pokorný
Vedoucí práce: prof. Ing. arch. akad. arch. Václav Girsá